

A Carbon-sztori

(Pécs, ipari vásár, 1981. augusztus. A polcokon csizmák, cipők. Bármelyiket szívesen, ezer örömmel leemelné az ember. Mellette szines, eleven, divatos konfekciótermékek. Mintha egy londoni áruház kirakatából kacsiantatnának a vevőre. Aztán három ember, a komló Carbon vállalat vezetői a különteremben. Barátságosak, közvetlenek az újságíróval, egészséges önbizalomtól támogatott természetességgel. Olyanok, amilyenek a jól menő cégek vezetői lehetnek csak. Meg kellene őket keresni...)

— Halló! Vajda József vállalati titkár vagyok. Hogy hétfőn szeretne jönni? Rendben van. Megbeszéltem az igazgató elvtársal, és visszahívom.

A hétfő rendben van, csak éppen a megbeszélte időpontra az igazgatónak váratlanul vendégei jöttek. Amíg velük van, Vajda József tart szóval, aki nemcsak vállalati titkár — lám, mindennek jó egy ilyen funkció! — hanem a cég múltjának és jelenének lelkes ismerője. Kedves, udvarias, közvetlen, és ami áldásszámba megy, szinte magától beszél. Fél szavakból értve.

(„Szeretik arra felé az újságírókat — mondja a Dunántúli Napló szerkesztőségében Erb János fotóriporter, akihez kért mennék. Szeretik, mert takargatnivalójuk nincs. És azt is tudják, mit ér a nyilvánosság...”)

— Sokan jönnek hozzánk — mondja Vajda József —, érdeklődnek: mi lehet az oka, hogy mi évről évre előbbre lépünk? Alighanem az, hogy a szervezés, az anyagi és műszaki feltételek biztosítása, a piaci kapcsolatok alakítása — minden kézen van, mindent napra készen tudunk, folyamatosan csinálunk. Egyszerre. Mindig pontosan szállítunk. Ahogy a vevő kéri. A szocialista és a tőkés piacra egyaránt. Elértük — meggyőző szóval és együttműködési készséggel —, hogy a MÁV legyen olyan partnerünk, amely megérti, mi minden múlhat a pontosságon, rajtuk is. Így aztán évek óta minden határidőt betarthatunk. Enélkül ma már nem lehet megélni a piacon.

(A vállalat épülete előtt jókora kamion parkol. Rajta a felirat: Barth + CO Spedition München — Düsseldorf, Internationale Kleidertransporte.)

— A nyugati vevőkkel viszonylag egyszerű a dolgunk, ami a szállítást illeti. Többnyire ők maguk viszik el az árut — szól közbe Farkas Antal főmérnök, aki közben megérkezett, hogy helyettesítse őt is a még mindig elfoglalt igazgatót.

Nyugati vevők? De hogyan is kezdődött? A város maga az ötvenes években épült. A szénhez, a bányához. Nyolc-tízezer építőmunkás dolgozott itt akkoriban, szolgáltatásokra volt szükségük. A tanács akkor hozta létre a vállalatot, hogy szolgáltasson. Volt vagy huszont

profiljuk, bádógosmunkával éppen ügy foglalkoztak, mint a ruha javításával vagy a fényképész-mesterséggel. Cipésműhelyük éppúgy volt, mint szabóságuk. Aztán, ahogyan konszolidálódtak a körülmények, konszolidálódott a vállalat is. Sok mindent leadtak, sok mindennel próbálkoztak is — készítették egy időben gyümölcsládákat is, tizezer szám —, míg végül megmaradtak három területnél. Cipőket gyártanak, konfekciót és bútort. Az előbbi kettőt csakis exportra.

— Ennek is külön története van — teszi hozzá Farkas Antal — Belföldön nehezen lehetett akkoriban eladni, s mindenképpen előnyösebb is volt exportra dolgozni. Igaz, sose próbálkoztunk. Meg hát nem is voltunk valami nagy cég akkoriban. Aztán, úgy 1967–68 tájban, amikor meggyorsult a gazdaságirányítási rendszer megújulása, mi is szabadabban lélegezhettünk. Addig abból kellett dolgozunk, amit kaptunk, annak kellett (el)adnunk, akinek előírták, hogy eladjunk, hogy vevő legyen. Az ilyen kelleitlen kapcsolat nem volt jó sem nekünk, sem partnereinknek. Ahogy lehetett, csak úgy próbálkoztunk, fölvetjük a kapcsolatot néhány külker vállalattal. Kisebbségi tevékenység kezdődött szállításra Afrikába, Nyugat-Európába és a szocialista országokba. Ja, a kapcsolataink? Vannak, amelyek ma is élnek. Van olyan holland, svájci cég, amelyiknek azóta is szállítói vagyunk.

(„Ami cüggetlenség, legyen nyugati, vagy keleti, mi kapcsolatba kerülünk, az tőlünk még el nem ment” — mondotta még az elején Vajda József. És hogy büszkeség csendült a hangjában, amit palástolni sem igen igyekezett? Nos, bár sok vállalatunk dicsekedhetne ilyen rártartani!)

— Ne haragudjon, de váratlanul üzletfelek jöttek — nyújt kezét meintegetve Szűcs István igazgató.

Immár hármashat folytathatjuk a beszélgetést.

Hogy hogyan kezdődött a fölrendülés? Próbálkozásokkal, amik többnyire bejöttek. Tízegynéhány éve, 1970-ben még csak 175 millió forintot termelési értéket produkáltak, mára a 700 millió forint fölött vannak. („Ha nem változtak volna a devizasorzók — teszik hozzá partnereim —, mára meghaladtuk volna az egymilliárdot...”)

Szóval termelési értéküket e változások ellenére is megnegyszeresítették, úgy, hogy létszámuk csak 300 fővel, kétezerrel 2300-ra nőtt. S mindezt úgy érték el, hogy állami támogatásban sosem részesültek, hogy saját erőből fejlesztették a vállalatot. Lassacskán, de annál eredményesebben.

Először papucsot, munkaruhákat készítettek. Olyan cikkeket, amelyeket a rendelkezésükre álló anyagokból is tisztességesen meg tudtak csinálni, elavult gépeiken. Aztán a kialakuló pia-

ci kapcsolatok révén jött a bér-munka. Sokat, egyre többet váltáltak folyamatosan, miközben emberek megtanultak precízen, fegyelmelzetten dolgozni.

(„Nem ártana, ha megnéznék az üzemeinket — teszi hozzá Szűcs István. Láthatná, mit jelent szemmel láthatóan elsőgenerációs munkásnak lenni...”)

Szóval, elkezdtek a bér-munkát, a képződő nyereséget pedig fejlesztésekre használták föl. No, nem kell nagy dolgokra gondolni. Jött egy piac, kellett hozzá három varrógép, megvették. Újabb piac, újabb három-négy gép, amiből végül húsz gép lett. Es közben egy-két más berendezés. Így aztán szinte a semmiből indulva évente hat-nyolcszáz ezer terméket tudnak előállítani. És ami a fő, pontosan szállítanak. Sok partnerükkel tíz-tizenöt éve állnak kapcsolatban, akik évi 6–8 százalékos áremelést is elviselve megmaradtak náluk. Nagy szó ez manapság, s még új vevőkre is találhatnak ma is, az NSZK-ból, Franciaországból.

(„Azt mondják a partnerek — veti közbe Farkas Antal —: a Távol-Keletről anyaggal együtt kapják meg ezt a munkát, ennyiért. De mi közelebb vagyunk, pontosabbak és rugalmasabbak lehetünk. Gyorsabban alkalmazkodhatunk a kereslet minden kis változásához. Ez pedig nagyon sokat jelenthet manapság.”)

Aztán lassan kevesebb lett a bér-munka. Ahogyan megtanultak dolgozni, bánni a vevővel, az anyagokkal, a szervezéssel, mindinkább a saját lábukra álltak. Pár éve a szatózvenezer pár, angol exportra gyártott csizmát még svéd bőrből, angol talpból és spanyol kellekekből állították össze, bér-munkában. Ma a bőr simontornyai, a talp a Tisza Cipőgyáré, a kellekek pedig egy térsz-melléküzeméből származnak. Igaz, jók is. De a bizalom, a vevő bizalma a Carbon érdeme!

(„Szakembereinket nagyrészt saját magunk neveltük — mondja Vajda József. — Itt szerzik a diplomát. Ismerik a céget, odaadón dolgoznak, itt nőttek föl. Csak ők tudják fölvenni a piactól diktált fordulatszámot.”)

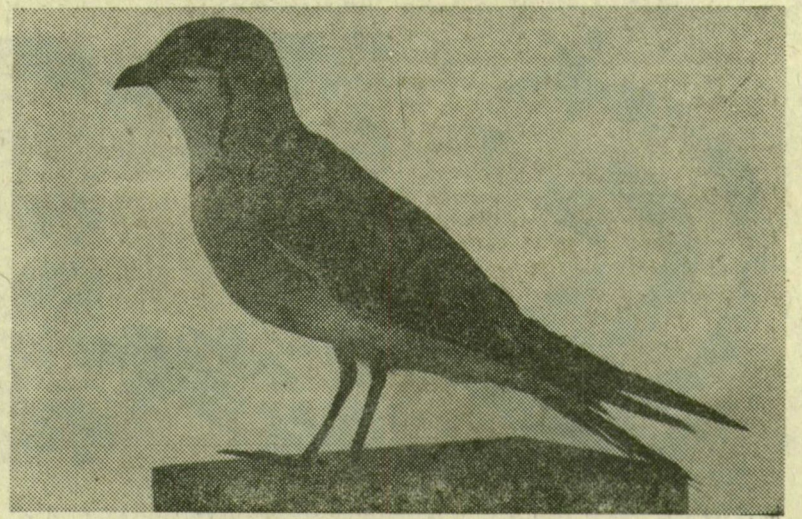
Megtanultak dolgozni. Termékeiken meglátszik a mivesség, a szakmai kultúra összes jegye. S amit a nyugati piacokon tanultak, kamatoztatják keleten is. A nagyon is igényes szovjet piacon jóval többet fizetnek egy pár csizmájukért ma, mint korábban. Egy-egy kabátmintájuk olyan sikert arat a szovjet piacon, hogy maguk nem is tudják már gyártani a szükséges számban. Átengedik tehát — ingyen! — az általuk kidolgozott modelleket más, eladási gondokkal küszködő ruhagyáraknak. A piaci lehetőségekkel együtt. (Az ember közös vállalkozásért kiáltana, amelyben hasznos is hozna a befektetett szellemi tőke, magának a befektetőnek is, hogy még többet investálhasson be saját fejlesztésébe, hogy még több szellemi tőkés adhasson tovább.)

(Az új üzemház előtt jókora parkoló. „Nagyra csináltuk — mondja Vajda József. Igaz, a miénk is, de nekünk nem kellett volna ekkora. De ne forduljon elő, hogy valaki belép a város keleti kapuján, és ne legyen hol leparkolnia.”)

Új üzemházukat — cipőgyár — saját dolgozók építették. A karbantartó részleg, a korábban barakképületben dolgozó, hatvan szocialista brigád-tagjai, no és a vállalat vezetői is hordták a betont. Az emberek maguké- nek érzik a vállalatot.

(Bérszínvonaluk jelenleg 39 ezer forint. Alacsony, nagyon is alacsony, bár tíz éve csak 21 ezer forint volt. De nem tudnak egyelőre gyorsabban bért emelni, amíg meg nem változik a szabályozás rendszere. Mert hiába dolgoznak egyre jobban, a forint-dollár átszámítási kulcsok változásai rendre elviszik a nyereségüket, a bérfejlesztési lehetőségeket is. Ilyen szempontból jobban járnának, ha igazi tanácsi vállalatokhoz méltón, csak belföldre dolgoznának. Viszont az utóbbi négy évben négyszer kapták meg a Kiváló Vállalat címet.)

SZÁVAY ISTVÁN

Kövek, csigák, bogarak, madarak

A múzeum természettudományi gyűjteménye kezdetől 1945-ig

Az 1883-ban megnyitott új Somogyi-könyvtáron belül, még a nyitás évében elkezdődött a későbbi múzeum tárgyainak beszerzése. Az ekkor ajándékba kapott 169 Lászy Vilmos-féle közet ma is megbecsült része az időközben kétezerre növekedett gyűjteménynek. Az önálló természetrajz szertár létesítésének gondolata 10 év elteltével (1893-ban) vetődik föl először. A város vezetői — és Reizner János könyvtárvezető is — egy teljes külföldi gyűjtemény megvásárlását tartották a legjobb megoldásnak. A nevesebb szegedi zoológusok (Lakatos Károly, Vellay Imre, Zsótér László) nem értettek ezzel egyet. Véleményük az alábbiakban összegezhető: A természetrajz-gyűjteményt a helyi szakemberek támogatásával kell és lehet megteremteni. A készen kapott szertár azzal a veszéllyel járhat, hogy a múzeum hosszú időre megmarad túlméretezett iskolai kelléktárnak. A környék állat- és növényvilágának tudományos igényű felmérése a hely és a további pénzügyi fedezet hiánya mindenképp gátolni fogja a szertárvásárlás tervét, végül is Herman Ottó szakértői véleménye alapján vetették el. Utólag — majd 100 év távlatából megállapítható — a kezdetleges határozók és egyéb forrásmunkák mellett bizony elkelte volna egy korrektil megváltozott összehasonlító gyűjtemény. Természetesen nem mindegy, milyen áron és ebben a vétel ellenzőinek tökéletesen igazuk volt.

Az 1896-ban átadott kultúrpalotában a Somogyi-könyvtár mellett helyet kapott a Városi Múzeum is. A millennium hangulatában élő, újjáépült város jelentős anyagi támogatással segíti múzeumát. Praznovszky Géza budapesti ügyvédől kétezer forintért megveszi a Praznovszky Ignác Michelles-féle lepke- és csigagyűjteményt. A 48 éves korában tragikus körülmények között elhunyt szegedi rovardász tudós, Vellay Imrenek „30 üvegfedélű szekrényben” (rovardobozban) tárolt hagyatékáért 500 forintot fizettek. Vellay Imre — akkor közjegyzői segéd, és Vánky József reáliskolai tanár voltak az elsők, akik megkísérelték felmérni Szeged környékének teljes bogárfaunáját. Azóta sem történt ennire átfogó próbálkozás. Az 1886 és 1893 között végzett nagyszabású munkát jól érzékelteti 1894-ben megjelent összegző művük (Adatok Szeged környékének állatvilágához) következő sora: „316 kirándulás eredményeként 1206 faj és fajta bogarat mutathatunk be.”

Valószínűleg ez idő tájt kerül a múzeumba Feichtinger Sándor esztergomi főorvos herbáriuma is. A növények lelőhelycéduláin többek között: Frivaldszky, Hajnald, Heldrich és Simonkai nevei olvashatók... Meglepően sok az apróbb-nagyobb vásárlás és ajándékozás. Lassan összeáll az alapgyűjtemény. A századforduló körüli évek gyarapodásában számos, ma már nagyon ritka ragadozómadarat találtak. Így Domaszéken fiatal parlagi sas — vagy ahogy Lakatos Károly sze-

rint itt a nép nevezte „kútágasas” —, Tápén nagy békászósas, Szeged akkori területén néhány rétis és vándorsólyom társaságában egy kerecsensólyom került terítékre. Zsótér László az Első Magyar Biztosítási Társaság tisztviselője Budapestre költözésekor — 1898-ban — ajánlja a Városi Múzeumnak madárgyűjteményét.

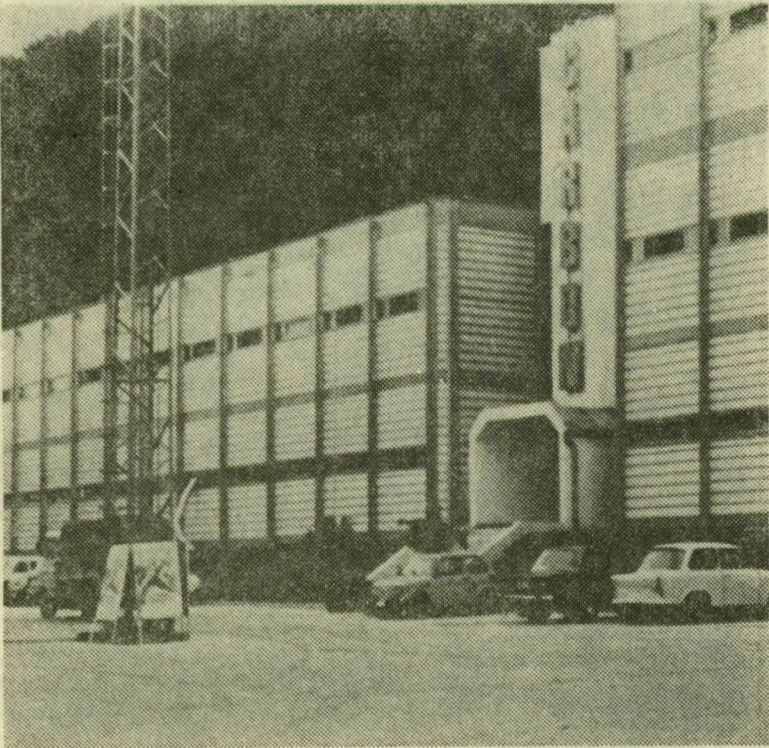
Móra Ferenc 1904 áprilisában szakdíjnyújtással lép a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum kötelékébe. Első megbízatása a régi csigaanyag rendezése. Határozódulairól leolvashatjuk, hogy feladatát lelkiismeretesen teljesítette. Móra rendelkezett egy ritka képességgel, munkatársait jól tudta megválasztani. A korszerű természettudományos rész megalapozója, Czöglér Kálmán főreáliskolai tanár 1917-től 1936-ig az ő felkérésére lesz „felállásban” a természetrajz múzeumi óra. (Mai szóhasználattal múzeológus.)

1910 körül a korábbi dinamikus fejlődés lelassul. Az ajándékozás kis híján semmivel egyenlő. A fejlesztést szinte kizárólag a Szikla-Szilágyitól való vásárlás jelenti. 1898-ban a saját Zsótér László „nagyértékű madárgyűjteményéről” tudósít. Ebben nincs okunk kételkedni, bár 35, a lelőhely nélküliekkel együtt legfeljebb 70 példány — ami 1935-re megmaradt belőle — már semmiképp sem nevezhető nagy értékűnek. Következésképp 1898 és 1917 között a gyűjtemény legnagyobb része megsemmisült. Vellay Imre gyűjteményéből mindössze 10 bogár maradt! Czöglér tehát nincs irigylésre méltó helyzetben. Olyan időkben veszi át a dolgok irányítását, amikor az I. világháború fekete krónikáját a moly és múzeum-bogár rágja a leltárkönyvek lapjaira. Esetünkben a leltárkönyv csak képietes, természetesen az sincs. Tennyvaló viszont van bőven. Czöglér azonnal munkához lát. 1918-ban államségélyből megvásárolják Brancsik Károly európai viszonylatban is számottevő csiga-kagyló gyűjteményének tetemes részét. Tanáros precizitással mindent lelőhelyez, meghatároz, majd 1931-ben elkészíti és a továbbiakban gondosan vezeti az első szakleltárt. Élete fő művének Csongrád megye élővilágának minél pontosabb felmérését tekinti. Ennek megfelelően mindent gyűjt.

1925-ben Rosenfeld Richárd szegedi származású quitoi mérnök 160 madárbőrt ajándékoz szülőváros múzeumának. A bőrről hamarosan kiderül: „...nem a legjobb állapotban érkeztek meg”. Ezért 16 darabot mindjárt megérkezés után leselejteznek.

1937-től 1945-ig újból nincs állandó gazdája a gyűjteménynek. 1936 és 1942 között Wagner Ferenc 24 madarat ajándékoz intézményünknek. Ez éppen háromszorosa az összes többi, ebben az időszakban bekerült madárpreparátumnak. A számok önmagukban is híven tükrözik az egykori állapotokat. (Képván-kön székicsér a régi gyűjteményből.)

GASKÓ BELA

Ami a barakkok, pajták helyett született, a saját kezük munkájával: a Carbon új cipőgyára